

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Pszichológia Doktori Iskola
Elméleti Pszichoanalízis Program

Faluvégi Katalin

ÉRZÉSEK A SZAVAK MÖGÖTT – A pszichoanalízis klasszikusai a nyelvről

PhD-értekezés tézisei

Témavezetők:

Prof. Dr. Erős Ferenc

Prof. Dr. Bókay Antal

Pécs, 2023

Tartalomjegyzék

Absztrakt	3
Az értekezés tézisei	4
Az értekezés témaválasztása	4
Az értekezés célja	5
Az értekezés módszertana	5
Az értekezés szerkezete	7
Az értekezés eredményei és következtetései	8
Az értekezésben elemzett szövegek	10
A tézisfüzetben hivatkozott szakirodalom	12
Az értekezés témakörében megjelent publikációk	14
Az értekezés témakörében tartott hazai és nemzetközi konferenciaelőadások	15
Hazai konferenciák	15
Nemzetközi konferenciák	16

Absztrakt

Noha a pszichoanalízis tudományának és a nyelvészetnek a közelítését Freud már 1910-ben igényként fogalmazta meg, és Ferenczi Sándor, Sabina Spielrein, Hollós István, Bálint Mihály írásai számos, a nyelvész számára is nagyértékű gondolatot tartalmaznak, e művek számba vétele, valamint a pszichoanalízis klasszikusainak nyelvészettel kapcsolatos szemléletmódja máig kevés figyelmet kapott. A téma vizsgálatát még vonzóbbá teszi, hogy a Freud fölvetette igény a nyelvészet oldaláról is megfogalmazható (amint Fónagy Iván ezt meg is tette), ám a nyelvészetben is csak kevés nyomát találjuk a pszichoanalízisre való hivatkozásnak.

Az értekezés kísérlet annak bemutatására, vajon miért gondolhatták Freud és tanítványai, követői, hogy a két tudomány kölcsönösen támogathatja egymást.

Elméleti alapvetést követően elemzi és összehasonlítja többek között a föntebb említett szerzők műveit. Az elméleti tájékozódás és a részletes elemzések összegzéseként nyolc olyan jegyet azonosít, amely egy kifejezetten pszichoanalitikus ihletettséggű nyelvészeti szemléletmódot határoz meg.

Mindezek után a dolgozat bemutatja, hogyan élnek tovább a közelítésmód elemei a 20. század második felétől napjainkig a modern pszichológiai irányzatokban, a pszicholingvisztikában, vagy a modern pszichoanalitikus gyakorlatban.

Kulcsszavak: pszichoanalízis, nyelvészet, nyelvkeletkezés és nyelvi fejlődés, szimbólumalkotás, tudattalan és tudatos folyamatok, énefejlődés

Az értekezés tézisei

Az értekezés témaválasztása

Freud több munkájában, így 1910-ben keletkezett, „Über den Gegensinn der Urworte” (Az összavak ellentett értelme) című szövegében (Freud, 1910), vagy a „Bevezetés a pszichoanalízisbe” X. előadásában (Freud, 1916/1917/1986) arról írt, hogy a pszichoanalitikus munka számára a más szellemi tudományokkal, így a nyelvtudománnyal való együttműködés megtermékenyítő lehet (Freud, 1910, 184., 1916/1917/1986, 138.).

Szűk évszázaddal később Fónagy Iván a vele készült életútinterjúban hasonlóan fogalmazott a pszichoanalitikus és nyelvtudományi eredmények közelítésében rejlő lehetőségekről (Fónagy, 1997, 51-53., 55-57.).

Mindkét tudós fölvetésében egyszerre van jelen a vágy, hogy a két tudományág eredményeinek összehangolását mielőbb meg kellene kísérelni, ugyanakkor a hiányérzet, hogy közelítésük lehetősége kevés figyelmet kapott.

Ez a párhuzamosan megfogalmazott hiányérzet és igény volt értekezésem témaválasztásának elsődleges inspirációja. Szerettem volna megérteni, hogy a két tudós miért és hogyan gondolta lehetségesnek és szükségesnek a pszichoanalitikus és a nyelvészeti tudás egymás javára fordítható fölhasználását.

A megértéshez szükséges alapvető tájékozódás megkezdése előtt azonban még azt kellett fölmérnem, létezik-e elegendő mennyiségű és minőségű anyag (elsődleges forrás), amely alátámasztja, hogy a pszichoanalitikusokat az első generációtól fogva érdekelte a nyelvészet, illetve a nyelvészet és saját tudományuk eredményeinek összekapcsolása.

Az elsődleges források utáni keresés 13, terjedelmében körülbelül 320 oldalnyi, túlnyomó többségében német nyelven íródott szöveg megtalálását eredményezte (Freud, Ferenczi, Hollós István, Sabina Spielrein, Hans Sperber, Bálint Mihály¹ írásai; az értekezésben elemzett szövegek részletes felsorolását jelen tézisfüzetben található lista tartalmazza). Ez a forrásanyag igazolta, hogy érdemes nyomába szegődni a pszichoanalitikusok nyelvészeti érdeklődésének.

---

¹ Bálint Mihály második generációs pszichoanalitikusként nyelvészeti gondolatainak relevanciája miatt már a kutatás korai fázisában bekerült a források közé.

Az értekezés célja

Miután a kutatás előfeltétele a forrásanyag megtalálásával teljesült, a szövegek többszöri átolvasása után két meghatározó kérdés körvonalazódott, amelyekre a pszichoanalitikusok nyelvészeti érdeklődését középpontba állító kutatás épülhet.

Az egyik kérdés, hogy a nyelvészetten belül mely területe(k) érdekli(k) a pszichoanalitikusokat (és, ehhez kapcsolódóan, van-e valami speciális oka, hogy éppen ezek). A másik pedig az, hogy kimutathatóak-e gondolkodásmódjukban közös pontok, és ha igen, melyek.

Dolgozatom célja a két kérdés nyomán végzett kutatások eredményeinek összefoglalásával annak bemutatása, hogy mi és miért volt fontos az első generációs pszichoanalitikusok számára a nyelvészetten belül, illetve, a nyelvészeti tudásból mit tartottak hasznosíthatónak a maguk tudományában. Az érvelésben mindvégig törekedtem forrásaim érdeklődését (történeti) pszicholingvisztikai keretbe is illeszteni.

Szintézisként megkíséreltem egy olyan nyelvészeti közelítésmód főbb pontjait azonosítani, amelynek kapcsán, meggyőződésem szerint, megalapozottan beszélhetünk pszichoanalitikus nyelvészeti gondolkodásról.

A kutatás kezdetén úgy gondoltam, hogy bár a szemléletmód figyelemre méltóan koherens, és az alapjául szolgáló szövegek föltárásra, valamint részletes elemzésre érdemesek, mindemellett mégis körülbelül 1900 és 1950 közé datálható történeti zárványként kell tekintenünk rájuk.

Hamar kiderült azonban, hogy ez nincsen így, és a pszichoanalitikusok elgondolásai a 20. század második felében, sőt, napjainkban is jelen vannak. Ennek igazolására születtek értekezésem Fónagy Iván és Thienemann Tivadar ezirányú munkásságát méltató fejezetei, valamint záró-kitekintő része. Itt néhány olyan szempontot villantok föl, amelyeket a pszichoanalízis klasszikusai spekulatív módon megsejtettek és leírtak, és amelyeket a modern pszichológiai irányzatok és napjaink pszicholingvisztikája ma már egzakt eljárásokkal is alá tudnak támasztani.

Az értekezés módszertana

A dolgozat alapjául szolgáló kutatás módszertana a kutatás tervének megszületésétől folyamatosan alakult ki és formálódott.

Az elsődleges források föltérképezése során kirajzolódott, hogy Freudnál, Ferenczinél, Sabina Spielreinnál, Hollós Istvánnál, Bálint Mihálynál kifejezett és jól adatolható nyelvészeti érdeklődés van jelen. Egy velük kortárs, pszichoanalitikusan is képzett hivatásos nyelvész,

Hans Sperber dolgozata pedig bővítette és árnyalta az orvos-pszichoanalitikusok műveiből kialakuló képet.

Egyidejűleg az is láthatóvá vált, hogy a szövegek egy része feltáratlan, illetve reflektálatlan, s ha foglalkoztak is velük, a nyelvészeti szempontok legtöbbször háttérben maradtak.

Dolgozatom elsődleges pillére ezeknek a szövegeknek a feltáró elemzése, összevetése. Ennek során erősen támaszkodtam a (történeti) pszicholingvisztika eredményire. Az elemzések világos képet nyújtottak a szerzők nyelvészeti orientációjának fókuszáról és céljáról, és az is egyértelművé vált, hogy tartalmukban meglehetősen koherensek. Mindezek lehetővé tették, hogy a szövegek részletes elemzését, az azonosságok és eltérések kiemelését követően, reményeim szerint meggyőzően foglaljak állást a kifejezetten pszichoanalitikus színezetű nyelvészeti gondolkodás megléte mellett.

A feltáró és elemző munkához szükséges szakirodalom, mennyiségileg és tartalmilag egyaránt, komoly változáson ment át a kutatás ideje alatt: kezdetben kevés, közelítési módhoz szorosabban köthető irodalom volt (vö. Fónagy, 1978, 1997, 2001, 2002; Etkind, 1994/1999; Takács, 2002, 2008; Richebächer, 2005), ám sokat meríthettem közvetettebben kapcsolható művekből, leginkább az elemzett szerzők nyelvészetet kevésbé, vagy egyáltalán nem érintő írásaiból (vö. többek között Ferenczi, 1913/1913/2022, 1932/1996; Hollós, 1914).

A kutatás éveit során azonban a – legalább közvetetten használható – szakirodalom köre bővült: doktori iskolai tanáraink általam korábban nem ismert művekre hívták föl figyelmem, és a dolgozat témájához szorosan kapcsolódó új irodalom is keletkezett. Különösen szembetűnő ez Sabina Spielrein esetében, akinek élete és immáron életműve is, évszázadunkban, de leginkább 2014-től több tudományterület (pszichiátria, pszichológia, pedagógia, nyelvészet stb.) művelői számára vonzó kutatási területté vált (vö. különösen Cooper-White és Brock Celcourse [eds.], 2019).

Végül, a módszertan kapcsán essék még néhány szó egy tematikai szűkítésről.

A pszichoanalitikus munkaeszköze a nyelv, s munkája során valamilyen módon vélhetően minden pszichoanalitikus szembesül a nyelv elméleti és/vagy gyakorlati kérdéseivel. Ilyen lehet többek között, hogy miként definiálják egyes pszichoanalitikusok a nyelvet, hol vannak a nyelvi „teljesítőképeség” határai a pszichoanalitikus terápiában, milyen a páciensek nyelvhasználata, milyen nyelvi produkciók köthetőek egyes pszichiátriai kórképekhez, vagy hogyan gondolkodik a pszichoanalízis a (nyelvi) kreativitásról. (Az egyes részterületekhez könyvtárnyi szakirodalom kapcsolódik [vö. pl.: Labov és Fanshel, 1977; Arrivé, 1992; Szummer, 1993, 2014; Gedo, 1996; Kőváry, 2012, 2018; Robbins, 2018 stb.]). Ezért ha a pszichoanalízis és a nyelv viszonyát általánosságban akarnánk tárgyalni, parttalan és minden bizonynal megvalósíthatatlan célt tűznénk magunk elé.

Mindezek miatt, amint erre az eddigi szóhasználattal is próbáltam világosan utalni, jelen dolgozat nem a pszichoanalitikusok általánosabban értelmezett, nyelvi kérdések iránti, hanem kifejezetten a nyelvészeti érdeklődését vizsgálja.

Az értekezés szerkezete

A dolgozat tizenkét fejezetből áll, és ezek három nagyobb tartalmi egységre tagolódnak.

Az első és második fejezet elméleti alapvetést tartalmaz. Az első fejezet részletesen szól a kutatás háttéréről, a források megtalálásának folyamatáról, a második pedig, a szövegekre támaszkodva, bemutatja, hogy miként definiálták az első generációs pszichoanalitikusok a nyelvet mint a nyelvészeti kutatások tárgyát, valamint, hogy a nyelvészetben belül mely terület és miért volt kitüntetetten fontos számukra. Ez utóbbi elemzésben rámutatok arra is, hogy mi az, ami a pszichoanalitikusok szemléletmódját koruk fővonalbeli pszichológiai, nyelvészeti, pedagógiai, gyermeknyelvi stb. kutatásaihoz kapcsolja, és melyek azok az elemek, amelyek elgondolásaikban kifejezetten a pszichoanalízisnek köszönhetőek.

Ezt követi a dolgozat már emlegetett elsődleges pillére: egy-egy önálló, mindösszesen hat fejezet első generációs forrásaim és Bálint Mihály nyelvészeti szempontból releváns gondolatokat tartalmazó szövegeinek elemzésével. A szerzők gondolkodását bemutató fejezetek végén, pontokba szedve összefoglalom, mi az, amiben a szerző kapcsolódik analitikus kollégáinak elképzeléseihez, illetve mi az, ami csak az adott tudósra jellemző, új aspektus. Utóbbi kapcsán fölívom a figyelmet arra is, hogy milyen egyéni tapasztalatok, és/vagy külső szellemi hatások állhatnak az egyedi szemléletmód háttérében.

A dolgozat e két tartalmi egységének szintéziseként kísérlem meg annak a nyelvészeti közelítésmódnak a főbb pontjait azonosítani, amelyek egybe kapcsolják a szerzők látásmódját, és amelyek meghatározzák azt a nyelvészeti gondolkodást, amely a pszichoanalitikusok sajátja.

Az értekezés célja kapcsán már szóba került, hogy a pszichoanalitikus nyelvészeti gondolkodásmódot kezdetben feltárássra és szintézisre érdemes, ám lényegében körülbelül 1900 és 1950 közé datálható történeti zárványnak gondoltam. Ennek a téves elképzelésnek a cáfolata a dolgozat három fejezetből álló harmadik egysége.

Az egyik fejezet Fónagy Iván multidiszciplináris, egyenértékű pszichoanalitikusi és strukturalista nyelvészeti tudást ötvöző munkásságával foglalkozik. A másik fejezet középpontjában a nyelvészeti szempontból eltérő hagyományt követő Thienemann Tivadar, valamint pszichoanalízist és nyelvtudományt egyesítő műve áll. A dolgozatot lezáró, és egyben a továbbgondolás lehetséges irányaira is utaló harmadik fejezetben néhány olyan jelenségről ejtek szót, amelyeket az első generációs pszichoanalitikusok, spekulatív szemlélettel fölvetettek, illetve le is írták őket, és amelyek napjaink evolúciós, neuro- vagy kognitív pszichológiájában és pszicholingvisztikájában aktuálisan jelennek meg.

Az értekezés eredményei és következtetései

A dolgozat elméleti alapvetést nyújtó második fejezetében meghatároztam, hogy mit jelentett forrásaim szerzői számára a nyelv a nyelvészeti kutatások tárgyaként. Bemutattam, a nyelvészet mely kérdései álltak érdeklődésük középpontjában, és hogy mik lehettek ennek a témaválasztásnak az általános és speciális okai.

Ezek után, hat szerző összesen tizenhárom szövegén keresztül szemléltettem, hogyan illeszkedett gondolkodásuk koruk tudományos diskurzusához, és hogy mi volt az, amiben egyedi, pszichoanalitikus voltukkal összefüggő nézeteket vallottak.

Az elemzések alapján olyan közös jegyek váltak azonosíthatóvá, amelyek meggyőzően igazolják, hogy koherens értelmezési keretről van szó, és van létjogosultsága pszichoanalitikus nyelvészeti gondolkodásról beszélni.

A közös jegyek a következőkben foglalhatóak össze:

1. A pszichoanalitikusok fő célkitűzése a nyelv tanulmányozásával az, hogy a pszichoanalízisből származó tapasztalataikat a nyelvtudomány eredményeivel támasszák alá.
2. A pszichoanalízis tudományát és a nyelvtudományt azért lehet egymáshoz közelíteni, mert a pszichoanalitikusok szerint a nyelv keletkezését és fejlődését, valamint az álomban, a mitológiában, bizonyos pszichiátriai patológiákban (dementia praecox, neurózis) tetten érhető szimbólumképződést ugyanazok a tudattalan, primer gondolkodási folyamatok katalizálják.
3. Az előző pontban mondottak indokolják, hogy a nyelvészetben belül a nyelvkeletkezés és – fejlődés áll érdeklődésük homlokterében.
4. Gondolkodásukban a nyelv a nyelvészeti kutatások tárgyaként a hangzó nyelvet, az emberi beszédet jelenti. Felfogásuk szerint az emberi beszéd kialakulása a látható gesztusokkal való kifejezéstől (taglejtések, mimika) a hallható gesztusokkal való kifejezéshez (szájüregben végbemenő mozgások: hangképzés, hanglejtés, hangfekvés stb.) vezető fejlődés végső állomása.
5. A pszichoanalitikus szerzők ezt a fejlődési utat az énejlődés részeként, ösztönlélektani közelítéssel írják le.
6. Magyarázatukban kulcsszerepe van a csecsemő-anya/gondozó-kapcsolatnak, az én és a külvilág differenciálódásának, az örömelev és a valóságelv dichotómiájának.
7. Forrásaim a nyelv keletkezését és fejlődését biológiai alapon magyarázzák. A tágan értelmezett biológiai keretet Darwin, Haeckel és Lamarck gondolkodása alkotja.

Darwin és az evolúcióelmélet kapcsán a szerzők számára az a legfontosabb kérdés, hogy érdemes-e kapcsolatot keresni az állatok és az ember kifejezésmódjai között. Forrásaim biológista nyelvkeletkezés-elméletére a legmeghatározóbb hatást Haeckel biogenetikai szemléletmódja tette: eszerint az egyén nyelvi fejlődése (a nyelv ontogenezise) megismétli a

nyelv keletkezésének (a nyelv filogenezise) állomásait. Haeckel biogenetikai elméletének és Lamarck nézeteinek a szerzett tulajdonságok örökléséről sajátos, pszichoanalitikus összekapcsolásaként tekinthetünk az emléknymok örökölhetőségének fölvetésére.

A nyelvkeletkezés biológiai magyarázatának szűkebb keretét Sabina Spielreinnak és Hollós Istvánnak az a törekvése adja, hogy a beszédhangok keletkezését biológiai mozzanatokhoz (éhségérzet, táplálás, anyagcserefunkciók) próbálják kapcsolni.

8. A pszichoanalitikusok nyelvészeti gondolkodása nem a nyelvi megformáltságra irányul (ez a „hivatásos” nyelvészek feladata), hanem a nyelv funkciójára koncentrál. Elköteleződésük a nyelvnek érzelmi és értelmi kifejezőeszközként való vizsgálatában, valamint nyelv és gondolkodás viszonyának elemzésében nyilvánul meg.

A felsorolt jegyeken végig tekintve az látható, hogy közülük négy (az 1., 2., 5. és 6. pontban leírtak) kifejezetten a pszichoanalízis érdeklődési köréhez kapcsolható.

A másik négy (a 3., 4., 7., 8. pontban foglaltak) tulajdonsággal a szerzők koruk fővonalbeli gondolkodásába illesztik közelítésmódjukat, úgy azonban, hogy a szempontokat mindig kiegészítik valamilyen pszichoanalitikus megfontolással.

Szemléletes példája ennek a pszichoanalitikusok nyelvészeti kutatásainak tárgyválasztása: a nyelv keletkezése és az egyén nyelvi fejlődése. Noha a gesztusnyelv-beszélt nyelv fejlődési vonalnak a feltételezése a nyelv keletkezésében a korszakban nem volt újdonság, pszichoanalitikus újítás, hogy ennek leírását az énefejlődés folyamatában helyezték el.

Azáltal, hogy őseink tapasztalatainak bennünk való tovább élését hangsúlyozták, árnyalták a korszakhoz illeszkedő biologista magyarázatukat.

Végül, ám nem utolsó sorban: a nyelvi emocionalitást a tudattalan mechanizmusokkal kapcsolták össze, a nyelvi fejlődés és az énefejlődés párhuzamba állításával. A fejlődési fázisok (autisztikus, mágikus, szociális) leírásával pedig a nyelv funkcióit, nyelv és gondolkodás viszonyát (kifejezés vs. közlés, ábrázolás stb.) értelmezték pszichoanalitikusan.

A pszichoanalízis klasszikusai fémjelezte nyelvészeti szemléletmód tovább élésének meggyőző példája Fónagy Iván életműve. Fónagy a teljes nyelvi rendszerben (elemi szintek, jelentés, nyelvi funkciók) kimutatja az elsődleges (tudattalan) és másodlagos (tudatos) folyamatok állandó összjátékát, és így magyaráz meg olyan jelenségeket, amelyeket a nyelvészeti tudás önmagában nem, vagy csak hiányosan képes indokolni.

Thienemann Tivadar germanista filológusi háttérrel, a szókincs vizsgálatában, az asszociációs folyamatokat középpontba állítva mutatja meg, hogy a pszichoanalízis és a nyelvtudomány összekapcsolásának létjogosultsága van.

A dolgozat forrásaiból kirajzolódó gondolkodásmód értékességét támasztja alá az is, hogy megállapításai a közelmúlt és napjaink pszichoanalitikus klinikai gyakorlatában is nyomon követhetőek (vö. többek között Stern, 1985/2002; Bucci, 1994; Fónagy-Fónagy, 1995).

Az értekezésben elemzett szövegek

Bálint, M. (1959/1997). *Thrills and Regressions*. London: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis.; *A borzongások és regressziók világa*. (Ford.: Huller Ervin) Budapest: Animula Egyesület.

Bálint, M. (1968/2012). *The Basic Fault: Therapeutic Aspects of Regression*. London/New York: Tavistock Publications.; *Az őstörés. A regresszió terápiás vonatkozásai*. (Ford.: Boross Ottília) Budapest: Animula Egyesület.

Ferenczi S. (1911/1912/2022). Über obszöne Worte. Beitrag zur Psychologie der Latenzzeit. *Zentralblatt für Psychoanalyse, 1911, I(9)*: 390-399.; A trágár szavakról. Adalék a szexualitás lappangási korszakának lélektanához. In: *Lelki problémák a pszichoanalízis megvilágításában* (96-111). Budapest: Dick Manó Kiadása.; In: Harmatta J.-Bókay A. [vál. s.a.r.]: *Ferenczi Sándor összes művei 2* (258-268). Budapest: Oriold és Társai Kiadó.

Ferenczi S. (1913/1913/2022). Entwicklungsstufen des Wirklichkeitssinnes. *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse, I(2)*: 124-138.; A valóságérzék fejlődésfokai és patológikus visszatérésük. *Gyógyászat, 53(46)*: 794-797., *53(47)*: 815-817.; In: Harmatta J.-Bókay A. [vál. s.a.r.]: *Ferenczi Sándor összes művei 2* (405-416). Budapest: Oriold és Társai Kiadó.

Ferenczi S. (1915/1919/2023). Psychogene Anomalien der Stimmlage. *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse, III(1)*: 25-28.; A hangképzés pszichogén rendellenességei. In: *A pszichoanalízis haladása* (65-68). Budapest: Dick Manó Kiadása.; In: Borgos A.-Pető K. [vál. s.a.r.]: *Ferenczi Sándor összes művei 3* (113-116). Budapest: Oriold és Társai Kiadó.

Freud, S. (1910). „Über den Gegensinn der Urworte”. Referat über die gleichnamige Broschüre von Karl Abel, 1884. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen, II*, Erste Hälfte: 179-185.; *Freud-Studienausgabe*, Bd. IV (227-234). Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag. (5. kiadás, 1981) A Studienausgabének ezt a kötetét csak a Freud-szöveghez fűzött fordítói előszó miatt idéztem, magára a szövegére nem innen hivatkoztam.

Hollós I. (1940k./2002). *Der Aufstieg von der Triebsprache zur menschlichen Sprache. Erstes Buch. Der Triebfaktor der Sprache. I. Lautbildung*. 1940k., kézirat, nem jelent meg; Felemelkedés az ösztönnyelvtől az emberi beszédhez. Első könyv: A nyelv ösztöntényezője. I. A hangképzés. (Ford.: Gromon András) *Thalassa, 13(1-2)*: 77-117.

Sperber, H. (1912). Über den Einfluß sexueller Momente auf die Entstehung und Entwicklung der Sprache/Über den sexuellen Ursprung der Sprache. *Imago, I(5)*: 405-453.

Spielrein, S. (1911). Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia Praecox). *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*, III, Erste Hälfte: 329-401.

Spielrein, S. (1922). Die Entwicklung der kindlichen Worte Papa und Mama. Einige Betrachtungen über die Stadien der Sprachentwicklung. *Imago*, 8(3): 345-367.

Spielrein, S. (1923a). Die Zeit im unterschwelligem Seelenleben. *Imago*, 9(3): 300-317.

Spielrein, S. (1923b). Quelques analogies entre la pensée de l'enfant, celle de l'aphasique et la pensée subconsciente. *Archives de Psychologie*, XVIII: 305-322. E szövegnél az angol fordítást használtam: Some Analogies between Thinking in Children, Aphasia and the Subconscious Mind. (Ford.: Gresh, J., Kelcourse, F., Kongolo, R., Cooper-White, F.) In: Cooper-White, P. - Brock Kelcourse, F. (eds.), *Sabina Spielrein and the Beginnings of Psychoanalysis* (301-322). London and New York: Routledge.

Spielrein, S. (1931). Kinderzeichnungen bei offenen und geschlossenen Augen. Untersuchungen über die unterschwelligem kinästhetischen Vorstellungen. *Imago*, 17(3): 359-391.

Problémafölvető, közvetett forrásszöveg: **Fónagy I.** (1997). Nyelvészet és pszichoanalízis. Beszélgetés Fónagy Ivánnal. *Thalassa*, 8(2-3): 42-58.

A tézisfűzetben hivatkozott szakirodalom

- Arrivé, M.** (1992). *Linguistics and Psychoanalysis*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Bucci, W.** (1994). The Multiple Code Theory and the Psychoanalytic Process. *The Annual of Psychoanalysis*, 22: 239-259.
- Cooper-White, P. - Brock Kelcourse, F.** (eds.) (2019). *Sabina Spielrein and the Beginnings of Psychoanalysis*. London and New York: Routledge.
- Etkind, A.** (1994/1999). *A lehetetlen Erósza*. (Ford.: Bratka László, Kiss Ilona, M. Nagy Milós, Szőke Katalin) Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Ferenczi S.** (1913/1913/2022). Entwicklungsstufen des Wirklichkeitssinnes. *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, I(2): 124-138.; A valóságérzék fejlődésfokai és patológikus visszatérésük. *Gyógyászat*, 53(46): 794-797., 53(47): 815-817.; In: Harmatta J.-Bókay A. [vál. s.a.r.]: *Ferenczi Sándor összes művei 2* (405-416). Budapest: Oriold és Társai Kiadó.
- Ferenczi S.** (1932/1996). *Klinikai napló*. (Ford.: Vég Katalin) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fónagy I.** (1978). Nyelvek a nyelvben. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*, 12: 61-105.
- Fónagy I.** (1997). Nyelvészet és pszichoanalízis. Beszélgetés Fónagy Ivánnal. *Thalassa*, 8(2-3): 42-58.
- Fónagy I.** (2001). *Languages Within Language: An Evolutive Approach*. Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins.
- Fónagy I.** (2002). Beszámoló Hollós István „Der Aufstieg von der Triebsprache zur menschlichen Sprache” című kéziratáról. *Thalassa*, 13(1-2): 74-76.
- Fónagy I. – Fonagy, P.** (1995). Communication with Pretend Actions in Language, Literature and Psychoanalysis. *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 18(3): 363-418.
- Freud, S.** (1910). „Über den Gegensinn der Urworte”. Referat über die gleichnamige Broschüre von Karl Abel, 1884. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*, II, Erste Hälfte: 179-185.
- Freud, S.** (1916/1917/1986). *Bevezetés a pszichoanalízisbe*. (Ford.: Hermann Imre) Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Gedo, J. E.** (1996/2007). *A pszichoanalízis nyelvei*. (Ford.: Bogár Krisztina) Budapest: Animula Kiadó.
- Hollós I.** (1914). Egy versmondó betegről. *Nyugat*, 7(5): 333-345.
- Kóváry Z.** (2012). *Kreativitás és személyiség*. Budapest: Oriold és Társai Kiadó.

- Kóváry Z.** (2018). *Alkotás és élettörténet*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Labov, W. - Fanshel, D.** (1977). *Therapeutic Discourse: Psychotherapy as Conversation*. New York: Academic Press.
- Richebächer, S.** (2005). *Sabina Spielrein*. Zürich: Dörlemann Verlag.
- Robbins, M.** (2018). *Consciousness, Language and Self*. London and New York: Routledge.
- Stern, D. N.** (1985/2002). *A csecsemő személyközi világa*. (Ford.: Dr. Balázs-Piri Tamás) Budapest: Animula Kiadó.
- Szummer Cs.** (1993). *Freud nyelvjátéka. A pszichoanalízis mint hermeneutika és narráció*. Budapest: Cserépfalvi Kiadó.
- Szummer Cs.** (2014). *Freud, avagy a modernitás mítosza*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Takács M.** (2002). Előszó Hollós István nyelvelméleti kéziratához. *Thalassa*, 13(1-2): 66-73.
- Takács M.** (2008). Ösztönkésztetés és ikonicitás. In: Erős F. - Lénárd K. - Bókay A. (szerk.), *Typus Budapestiensis. Tanulmányok a pszichoanalízis budapesti iskolájának történetéről és hatásáról* (261-278). Budapest: Thalassa Alapítvány.

Az értekezés témakörében megjelent publikációk

Faluvégi K. (2013). Létezik-e pszichoanalitikus (biológiai megközlítésű) nyelvelmélet? In: Szöllösy É. - Prax L. - Hoss A. (szerk.), *Találkozások az anyanyelvi nevelésben* (78-89). Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola.

Faluvégi K. (2018). Nyelvészeti kapcsolódások a korai pszichoanalitikusoknál. Freud, Ferenczi, Spielrein, Hollós. *Imágó Budapest*, 7(3): 30-52.

Faluvégi K - Pléh Cs. (2020). Thienemann és Fónagy: két magyar változat a tudattalan megtalálására a nyelvben. *Nyelvtudományi Közlemények*, 116: 299-324. <https://doi.org/10.15776/NyK/2020.116.9>

Faluvégi K. (2021). Psychiatry/Psychology and Linguistics Meeting in an Psychoanalytical and Developmental Psychology Framework. *Imágó Budapest*, 10(1): 63-77.

Faluvégi K. (2022). Piaget pszichoanalitikus ihletettsége: Freud és a fiatal Piaget. *Lélekelemzés*, 17(1): 27-44.

Faluvégi K. (2023). Sabina Spielrein és a nyelv definíciója az 1920-as években írt tanulmányai alapján. *Lélekelemzés*, 18(1): 11-31.

Faluvégi K. – Pléh Cs. (2023). Thass-Thienemann and Fónagy: Two Hungarian Versions of Finding the Unconscious in Language. *European Yearbook of the History of Psychology*, 9. Brepols, (Közlésre elfogadva: 2023. november 08.; a kötet megjelenésének várható időpontja 2024. május.)

Az értekezés témakörében tartott hazai és nemzetközi konferenciaelőadások

Hazai konferenciák

A biolingvisztika modern múltja: Sabina Spielrein és Hollós István. Előadás. *Járt és járatlan utak. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület XXIII. Konferenciája*, Budapest, 2016. október 07-08. (2016. október 08.)

Találkozási pontok: az analitikusok biolingvisztikai koncepciója és a mai nyelvevolúciós kutatások. Előadás. *A tükör másik oldalán. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület XXIV. Konferenciája*, Budapest, 2017. október 13-14. (2017. október 14.)

A tudattalan lenyomatai a nyelvészeti gondolkodásban: Ferenczi Sándor és Fónagy Iván. Előadás. *100/25 A megkerülhetetlen tudattalan. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület XXV. Konferenciája*, Budapest, 2018. október 12-13. (2018. október 12.)

A nyelvész Sabina Spielrein. Előadás. *Emlékezésből jövő. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület XXVI. Konferenciája*, Budapest, 2019. október 11-12. (2019. október 12.)

Pszichiátria-/pszichológiatudomány és nyelvtudomány találkozása pszichoanalitikus és fejlődéslélektani keretben. Sabina Spielrein: Die Zeit im unterschwelligen Seelenleben (1923). Online előadás. *Interszubjektivitás és pszicho-tudományok. Online műhelykonferencia az Elméleti Pszichoanalízis Doktori Program szervezésében.* Pécsi Tudományegyetem, Pszichológia Doktori Iskola, 2020. június 27. (2020. június 27.)

Piaget pszichoanalitikus ihletettsége: Freud és a fiatal Piaget. Online előadás. *Fenyegetettség – külső és belső valóságaink. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület XXVII. Konferenciája* (online), Budapest, 2021. október 08-09. (2021. október 09.)

Sabina Spielrein és a nyelv definíciója az 1920-as években írt tanulmányai alapján. Előadás. *Kihívások és kapaszkodók. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület XXVIII. Konferenciája*, Budapest, 2022. szeptember 23-24. (2022. szeptember 23.)

Pszichoanalízis és nyelvészet találkozásai a Ferenczi-életműben. Előadás. *Mozgatóink: Társak, vágyak, illúziók. A Magyar Pszichoanalitikus Egyesület XXIX. Konferenciája*, Budapest, 2023. október 06-07. (2023. október 06.)

Nemzetközi konferenciák

Thienemann and Fónagy: Two Hungarian Versions of Finding the Unconscious in Language. Előadás, Pléh Csabával közös munka első szerzőjeként. *ESHHS 38th Annual Conference*, Budapest, 2019. július 04-06. (2019. július 06.)

Developmental Psychology Inspired by Psychoanalysis: Freud and the Young Piaget. Online előadás. *ESHHS 40th Annual Conference*, virtual-online, 2021. június 29-július 02. (2021. július 01.)

Sabina Spielrein as Linguist. Angol nyelvű tanulmány és PPT-prezentáció. *Sabina Spielrein and the Female Pioneers of Psychoanalysis. Conference, combined of pre-recorded presentations and a webinar International Association for Spielrein Studies*, 2022. április 10. (2022. április 10.)

Ferenczi's Contribution to Linguistics. Előadás. *Ferenczi 150 Budapest – Dialogue between Theoretical & Clinical Studies, Patient & Analyst, Psychoanalysis, Culture & Society. Ferenczi 150th Anniversary International Conference*, Budapest, 2023. június 09-11. (2023. június 09.)